

MEDELANDE NR 6 FRÅN SALTSJÖBADENS HEMBYGDSFÖRENING

FEM SALTSJÖBADSBOR BERÄTTAR

samt

KOMPLETTERING AV FÖRTECKNING ÖVER LITTERATUR OM SALTSJÖBADEN

i Meddelande nr 5

Förkortad och redigerad utskrift av bandupptagningar med

Erik E Andersson	sid 8 - 12
Edvin Lindström	" 1 - 7
Britta Perén	" 13 - 17
Ernst Wilhelmsson	" 18 - 21
Ester Wilhelmsson	" 22 - 26
Saltsjöbadslitteraturen	" 27 - 28

Edvin Lindström

Född 1894. F D förste kontorist vid Stockholm-Saltsjöns Järnvägs AB. Kommunalfullmäktig i Saltsjöbadens köping. Ordförande i köpingens folkakolestyrelse 1952 - 1958.

Efter bandupptagning vid föreningsmöte den 29.11.1971.

Jag är född i Stockholm och år 1894 flyttade min familj till Essingen. Min far var trädgårdsmästare. Han arrenderade en trädgård. Sen bodde vi där till 1903 när vi blev saltsjöbadsbor höll jag på att säga, men inte riktigt. Min far arrenderade Fiskeåtra Holmes trädgård. Det var också en ö utan förbindelse alls annat än till Stockholm med Gustavsbergsbåtarna. Vi rodde över.

Jag kom till Neglingeskolan och skulle gå där. Den hade ju varit en modellskola på Stockholmsutställningen år 1897. Den bestod av 3 lässalar, 1 slöjdsal och 2 lärarbostäder. I varje lässal var det plats för två klasser, det var ju alltid två klasser i varje sal så att på nedre botten var det första och andra klassen i ena salen och femte och sjätte i den andra. Det var magister Holmgren, som förde kommandot över skolan. Det var lite skillnad, när jag gick i stan hade alla skollärare hög hatt och jag kunde på många år inte få för mig att magister Holmgren var någon riktig lärare för han hade aldrig hög hatt. På lördagarna kom han i blå förkläde på eftermiddagarna, då ledde han slöjden. Han såg ut precis som en vanlig trädgårdsmästare eller snickarmästare. Han var en duktig lärare, med sina två klasser gjorde han en för tidens förhållanden skaplig

undervisning för sina 56 elever.

När vi flyttade till Fisksätra holme blev min far arrendator hos arrendatorn. Det var en patron Haglund, som arrenderade hela holmen. Pappa arrenderade trädgården och trädgårdsstugan av honom. För övrigt var där tre sommarstugor och två äldre hus, som var byggda på så sätt som man byggde småbrukarhus förr. Det var ett stort kök och en liten kammare i det ena. I det andra var ett stort kök och liten kammare, men dessutom hade det tydligen tillbyggt med ett stort rum och så en liten kammare där också. Så att det måste vara rätt gammalt. Det var en liten lagård med plats för två kor. Det var nog den gamle mannen, som bodde i den ena av de här gamla stugorna som haft kor förr. På sommaren fick han flytta ut i en snickarbod och hans hustru fick flytta ner till en annan provisorisk sommarstuga nere vid Skutudden för sommargästernas skull. Det var nog han som var den ursprungliga arrendatorn.

Jag var 9 år och skolkamrat med banvaktarns grabb däruppe på Vinterbrinken. Efter ett par år så blev det en ny arrendator vid Fisksätra. Den förra arrendatorn hade pojkar, som jag fick skoja och leka med. Då var man uppe i 10-11 årsåldern, så man kunde hjälpa till lite grand. På sommaren, där var ju inte för jämn, men någon gång, så kunde arrendatorn ringa ner. Vi hade telefonnummer Lännersta 10 där. Den första telefon jag kommer ihåg den satt tätt ihop på väggen och så hade man en lös lur, så jag fick ha pall när jag skulle svara i den. Då fick man jobba hos bönderna en liten smutta, körde vandrigen och var jag vallgrabb några gånger och det var jag faktiskt ända här nere i Tattby någon gång. Jag skulle tro det var 1906 eller möjligen 1907. Gården var riven men den lilla stugan, som nu ligger där borta, var kvar då. Där inne var vi och åt eller drack kaffe möjligen. Och då hade deras dräng och jag varit nere med en skock kor hit. Han var ju chef och jag var biträdande komajor där och vi gick nere i tattbydalen. Jag kommer inte ihåg andra hus än nuvarande prästgården och byggnationen av de två tvillingvillorna nere på Tattbyvägen. Far min var ju trädgårdsmästare och mycket sommargäster var det i Saltsjöbaden. Då fick man ju ligga och rensa i landena och det är väl det som har gjort att jag inte blivit trädgårdsmästare, för det var det mest dödstråkiga man kan tänka sig. När sommargästernas grabbar badade så fick jag som regel följa med men ibland var det så bråttom att jag inte hann göra det.

Vi åkte alltid Gustavsbergsbåt in med trädgårdsgrejorna i lådor och stod på Östermalmstorg, och hade försäljningen där. Helge Nyholm har talat om i en skrift som vi fått förut, att hans mor mutade den tjänstgörande torgpolisen med någonting. Det där är nog alldeles riktigt för det var fler än hon som gjorde, fast inte med så dyrbara saker utan grönsaker. Jag har flera gånger varit hemma hos den där tjocka polisen, han kunde nog behöva det, han hade en hel hopar ungar.

1908 hade jag gått och läst och fick anställning i Herman Lundgrens speceriaffär nere i Neglinge som springschas, distributionsnotarie eller vad det nu kallas och där stannade jag faktiskt i sex år ända till jag excerserade.

Saltsjöbaden var då ett ungt samhälle och det kom hit en massa relativt unga människor. Det fanns ingenstans att ta vägen på den ledighet, som trots den långa arbetstiden ändå fanns. Missionsförbundet hade ju Missionshuset så det kunde dom ju gå i och IOGT kunde få hålla till i en av lärosalarna i Folkskolan. Men det fanns ju människor som ville ha något annat. Villaägarna, hantverkarna och arbetarna, dom kom överens om att göra någonting. 1902 bildades en förening som kallades Neglinge samlingslokaler och hade till ändamål att bygga och förvalta en byggnad, som skulle användas till samlingslokaler och även för nöjes skull. 1906 byggdes huset, det kallades i dagligt tal för Folkets Hus men officiellt var namnet Neglinge samlingslokaler. Det var i aktiebolag med aktier à 10 kr och en röst per aktie. Många ville ta sig något för på ledigheten, gå och dansa och ha föreningar för att göra fritiden lite mera meningsfull. Jag kommer ihåg Kalle Grönstedt talade om att hemma hos dom hade dom 7 tjänstefolk och nere hos svågern doktor Ekström var det ett 10-tal, så det var en massa hembiträden som ville roa sig litet. Förutom det arbetade den unga industrin, det var snickerifabriken, båtvarvet och en del andra, också mycket hantverkare, tre skomakarmästare, tre skräddarmästare med en del gesäller, yrkesmän som nu har försvunnit likaväl som kakelugnsmakare och andra. Det fanns en hel massa föreningar. Skytteföreningen och Idrottsföreningen dom höll till nere på ringvägen, dom kallade platsen Kamelen. Det var idrottsplatsen och den var mycket billig i drift. Det var en gammal hölada där som användes till omklädningsrum och lite av varje.

Saltsjöbadens Idrottsförening bildades genom sammanslagning med Neglinge Idrottsklubb och Saltsjöbadens Idrottsförening. Där nere hade vi Saltsjöbadsspelen, som gick en väldig massa år. Och vilken attraktion. Det var sommarens slut här. Gustavsbergs Idrottsförening, Nacka Sportklubb, Järle Idrottsförening och Saltsjöbadens Idrottsförening kämpade väldeliga. Tiderna, som nåddes skulle nog verka skrattretande, om jag talade om dom, men det gjorde väl banorna också. Det var ju en landsväg, som vi skubbade på, men det gjordes en hel del bra resultat. Vi hade bl a Oskar Wahlberg som var uppe i finalen i 10-kampen i SM. Men vi hade aldrig haft några häcklöpningar så det snubblade han på, så han kom inte något högre upp på prislistan där. Dessutom hade vi skidbacken. Saltsjöbadsgrabbarna var inte så lysande, den enda större pristagaren i backen jag kan påminna mig var Pelle Casparsson, skidhopparna tillhörde Djurgårdens Förening, men annars var det Saltsjöbadens Idrottsförening. Deras lokalbehov var ju minimalt, men det var andra som behövde lokaler. Vi hade IOGT, vi hade NOV, Nykterhetsorden Verdandi, vi hade en förening, som hade gjort väldigt stor nytta här i Saltsjöbaden - Saltsjöbadens föreläsnings- och biblioteksförening.

Jag minns de där gubbarna som var ute, vi hade den där doktor Bolin. Han var en människa som kunde göra det torraste ämne intressant. Och vi hade den gamle vissångaren Boman. Det var en gudabenådad människa och man hade glädje månadtals efter man hade hört den gubben, för han var strålande. Den originelle doktor Törnberg kom med bomullstussar stickande ut ur båda öronen. Om det var 1 grad kallt var han inlindad värre än en eskimå. Men han kunde föreläsa. Sen hade vi de här nykterhetsordnarna. Dom hade inte bara nykterheten på sitt program, utan

även annat allmänbildande. Vi hade många berömda skådespelare och föreläsare där. Hos föreläsningssällskapet läste teaterdirektör Collin Fröding bl a. Hade man hört honom en gång var det saker som man minns hela livet.

Den första socialdemokratiska ungdomsklubben gick ju över till vänstersocialisterna, så det bildades så småningom en ny, dom hade ju också föredrag, men till och börja med gick det inte alls att ta ut vem som helst. Hjalmar Branting skulle ut och tala på arbetarkommunen, men det blev kalla handen, för att styrelsen för samlingslokalerna hade inte alls åsikten att det skulle vara så. Det dröjde till framåt världskriget tror jag, då fick han komma ut. Men det gjorde ingenting för vi hade ju Café Fogde. Där var en fröken Fogde som byggde det nuvarande Konstnärshuset. Det var hennes café, det brann sedermera och hon byggde upp ett nytt och det är nuvarande Solgården. Men hon tog emot socialdemokraterna och andra föreningar som nykterhetsföreningen och Saltsjöbadens sjuk- och begravningskassa. Det kanske låter lite egendomligt, men dom hade också muntrationsaftnar, det var för medlemsvärningens skull.

Det där nöjeslivet florerade 1913, då bildades även Saltsjöbadens folkpark. Jag tror aldrig något Wallenbergsföretag har haft något lösare avtal med någon som lånat mark utav dom. Dem som fick låna marken, det var nykterhetsorden Verdandi. Dom fick låna upp i skogen bakom nuvarande Igelbodaskolan. Och det var aldrig fråga om ersättning eller skrivet papper utan: "Ni får börja där upp och ni får hållas där, men inget bråk. Ni får själva se till att det är ordning på torpet. När det slutar eller vi behöver marken får ni röja av." Vi hade en båtklubb och fick en avgift på 10 kr om året bara för järnvägsbolaget inte skulle glömma bort det. Och efter åtskilliga år när folkparken växt till sig så överlämnades den ifrån nykterhetsorden Verdandi till Neglinge samlingslokaler, som drev parken i många år. Den var erkänt mycket lugn och trevlig. Det slumpade sig så att invigningen av parken var samtidigt som kustflottan låg i Saltsjöbaden. Det blev en ekonomisk succé.

Vi hade en orkester, som hette Lyran, här. Det var Hallmarkens far och farbröder som var primus motorer om man så får uttrycka det. Dom blåste både hörn och spelade fiol. Orkestern spelade en tid mycket i gamla Folkets hus på lördagarna. På Neglinge-viken skottade vi en skridskobana och hade fotogenburkar fyllda med sågspån och fotogen som marschaller och orkestern spelade. Dom apade efter kungliga huvudstaden och det var verkligen strålande. Det är sånt där som man minns. Efter Saltsjöbadstävlingarna så var det alltid prisutdelning och dans i Tennishallen. Tennishallen låg mitt för Grand Hotells isstak, det var en trappa upp där till hallen. Det var tennisföreningen som ägde den. Det var en gubbe, som hette Dahlberg, som regerade såsom föreståndare för Tennishallen. Han hade förr varit läskedrycksfabrikör, men egentligen hade han varit krögare nere i Sparreholm och haft värdshus där.

I Neglinge Folkets hus, där hade vi en hustante, som hette Friberg. Och där var min själ inga oegentligheter eller oroligheter, för Friberg var världens ordentligaste människa och så var han stor och stark dessutom. Jag kan aldrig påminna mig att det var något bråk. Kustflottan var ju ofta här då och på lördagarna kom flottisterna upp till Folkparken. Då kom det alltid en patrull, en underofficerskorpral och fyra man.

Det enda dom hade att göra var att dricka kaffe upp i serveringen. När ni går någon gång på Igelbodaplatån och går mellan två vägar där så syns det alldeles omotiverat två cementtrappsteg. Ta och titta på dom för det är det enda som är kvar av Saltsjöbadens Folkpark.

Ernest Thiel, som bodde i Saltsjöbaden, var ju filantrop och mångmiljonär. Han hade ett barnhem vid Neglinge, där järnhandeln fanns förut. Där låg tre likadana hus, de var de s k Thielska barnhemmen. Det första var inte för barn, järnhandeln, utan där var det konstnärer, som bodde. Bland de konstnärer som fick bo och leva där gratis minns jag Oskar Bergman. I mittenstugan var det flickor, som väl var föräldrarlösa. När jag gick i skola i stan, hade barn som kom från fattigvården uniformer. Pojkarna hade tröskor med läderskaft och flickorna hade läderskängor, som var likadana. Om dom tog dom på höger eller vänster fot det var samma sak. När jag kom hit ut, så blev jag nog lite förvånad, för det var något liknande, men inte med tröskor och så såg dom betydligt snyggare ut förstås. Och det var barn från det Thielska barnhemmet. Trots sin filantropi så ansåg Thiel, att barnen skulle ha en sorts uniformer.

Vi ska väl dra ett par historier från Saltsjöbaden. Lokmännen på den tiden loken gick med ånga var föraren och eldaren, dom gick i samma tunor så det var alltid samma personer som gick i par. Det var ungt, samhället här, så att det var ju inga som var uppfödda här utan det var smålänningar, östgötar och västgötar och alla möjliga lärlingar, som kom. En lokförare han var östgöte, gudskelov, och ifrån Norrköping och hans eldare var ifrån Karlstad. Dom grälade jämt om respektive landsändars företrädare. En gång gick dom på Stadsårdens station och då flög den lede i lokföraren. Han såg en fin herre komma gående på plattformen, som han inte kände mer han tog sig för att hälsa mycket artigt på honom. Den där mannen han hälsade tillbaka. Då kunde ju inte eldaren hålla sig utan frågade: "Hördu vem var den där fina herra, som du hälsade på?" - "Det var överingenören vid Norrköpings elverk". Det där var ju ett väldigt nederleg för honom, vämlänningen. På eftermiddagen var dom åter i Stadsgården och då gick eldaren se en person, en fint klädd herre, som gick där, så han gjorde om samma manöver. Han hälsade då på den där personen, gjorde artigt hövligt. I hastigheten tänkte väl denne: "Han känner igen mig kanske", så han hälsade tillbaka. Då fråga ju lokföraren honom efteråt vem det var han hälsade på. "Det, det var borgmästaren i Karlstad".

Vi hade en lokmästare, som hette Boström härnere. Han var västgöte. Av någon orsak, så tälde inte gubben några smålänningar. Men han var mycket slagfärdig. Banarbetena på den tiden sköttes på somrarna. Det var en hel del gubbar som skötta lyften med alipersbyte och rälsbyte och sånt där. Det var smålänningar, som jobbade här på sommaren och åkte hem på vintern. Antingen levde dom på pengar eller så var dom skogsarbetare eller småbrukare e.d. Det står en del meckapärer ute på banan, numera är dom utav stål, med två vingar som står ut. Det står alltid två vingar upp, på den ena står t ex i radie 300 och står det H i 50 det betyder att det är en kurva med radie med det beloppet och lutning så och så många meter per 1000 m. Den där

kallas för lutningsvisaren. En gång lurade dom där gubbarna en grabb att gå in till lokmästaren och höra efter om han inte kunde få jobb som lutningsvisare här då och grabben han gick på det där. Han visste ju inte vad en lutningsvisare var, han gick ju in och knäcka på hos gubben. Gubben hade en skrubb, som kallades kontoret och där inne satt han och så sa han: "Stig in". Grabben kom in då och så tog han av mössan och så frågte han: "Jo, jag har hört att ni ska ha en ny lutningsvisare och jag undrar om jag kunde få den befattningen?" Gubben han sköt glasögonen upp och tittade på honom och sa, att nog ska vi ha en ny lutningsvisare, men den ska vara av trä hel och hållen och vite bara upptill.

På den s k herrgården bodde lokmästaren och trafikchefen och hyrde den. Det var fyra äppelträd i rad som han inte såg från fönstren. Putsarna som jobba på nätterna, dom gick och låna ett äpple där nån gång. En sommar var det väldigt vackert blom och en lokputsare så till gubben Boström, att det var väldigt mycket blom, det kommer bli mycket frukt i år. Då sa gubben: "Putsarnas träd ser riktigt vackert ut".

På elektriska avdelningen satt de och jobba om nätterna och drog om ledningarna på tågen. Det var rast och de satt och åt frukost eller midnattsmål eller vad vi ska kalla det. Det berättades naturligtvis historier. Lagbassen stod och talade om hur han nyss opererats på halsen och så sa han att ni kan tänka er att dom lokalbedövade och jag kände min själ inte ett dugg, om dom så hade tagit huvud av mig så hade jag inte känt det. Då står en i laget och säger: "Det hade nog ingen annan märkt heller."

Trafikchefen, han var från Halland och var selfrade man. Han hade börjat som telegrafist vid Västeråsbanan sen så blev han trafikchef vid Saltsjöbanan. Det var en mycket rivande herre. På den tiden var det ju alltid hårda ~~handtag~~ med folk så det var ju inte så märkvärdigt. Hallänningar kallades alltid av någon outgrundlig anledning för tattare. Jag har inte hört det mer än i det här sammanhanget. Vi hade samtidigt en stationskarl, som var en väldigt duktig karl, men han dyrkede i alla fall Bacchus mycket ofta och det gjorde att han blev anmäld för onykterhet i tjänsten. Syndaren skulle inkallas och vederbörligen avstraffas. Han blev uppkallad och ställdes inför den mäktige, knäcka på och gick in. To (trafikchefen) slog då sin näve i bordet och dundrade: "Vad i allsin dar, jag har fått rapport att ni varit berusad i tjänstgöring. Vad är ni för sorts människa," sa han. "Ja, jag är tattare jag liksom trafikchefen." Det blev.... "Ut människa." så klarade han sig den gången. Det fanns tillfällen då To ryade och skrek, men bakom så fanns ett gott hjärta i alla fall, men dom historierne är inget roliga.

Det var byggnation här i Saltsjöbeden, jag tror att det var major Troili, som byggde. Och där var ju på byggnationen på morgonen. Det var måndagsmorgon så stod det ett lag med murare här och där och rörde i en lave och majorn kom och inspekterade, han var ju byggherre, och så sa han: "Hur är det? Ja, sa den ena muraren, det här blir inte bra, det fäster inte". - "Jasså, vad är det för fel då?" - "Ja det skulle vara brännvin i bruket, det fäster mycket bättre då." - "Jasså, hur mycket skulle det tänkas?" - "Ja, två liter räcker säkerligen," sa han. "Jaha", sa

major Troili och gick, så kom han tillbaka med två liter. Han stod och korkade upp dem där båda två och förväntan steg ju i ansiktens. Därefter tog han buteljerna och vände och kluck, kluck sa de. Den som talade om det här för mig kunde ju inte säga hur långa i ansiktens alla blev förstås.

När man går Stensandpromenaden fram förbi Grand Hotell ligger där vid Källvägen en villa lite högt upp. Det står S.V. på grind och det betyder inte Saltsjöbanans väner, om nu någon skulle tro det, utan Sigurd Vallberg. Det var en gammal tandläkare, som bodde där och njöt sitt otium. Han var stor aktieägare i Gävle -Dala Järnväg och han tyckte mycket om stins Lundberg och han var Gävlebo. Han berättade den här historien för Lundberg, som återgav den för mig. Vallberg hade en murarmästare Malmberg, en mycket känd Saltsjöbadsgubbe en gång i tiden och han pratade med Malmberg när denne höll på att mura. "Säg, det är så egendomligt här om jag måste ha någon murning, så ringer jag efter herr Malmberg, ska jag ha något stenarbete ringer jag efter herr Söderström, om snickare då måste herr Karlsson komma och ska jag ha en målare ska endera herr Eriksson eller herr Wahlberg komma hit i Gävle, där hade jag ett hus och det var en karl, han skötte om allting sånt där." "Jasså", sa Malmberg, "det var en duktig karl, drog han ut tänder också?"

Det var en massa ungar här i Saltsjöbaden förr, dom hade ångenstans att äta. Jag tror vi fick en 5-6 stycken privatbespisningar därför vid Neglinge och vid Saltsjöbaden också några stycken, förutom kafé Fogde och den stora matserveringen i nuvarande Saltsjöbadens station. Det var ju för ungdomar, som arbetade här. Det märktes att dom fanns, det finns ju inte nu varken kaféer eller matserveringar här, så vitt jag vet. Att det har ändrat sig så här det får vi finna oss i. Folk tycker väl att det är roligare att sitta och titta på TV än att gå ut och dansa en lördagkväll. Biografen, som var en sån framgång, i Neglinge samlingslokaler. Vi hade lokaler, som var så förbått fina, dom var omritade av Carl Westman, Stockholms rådhus arkitekt, och vi hade Filip Månsson, som dekorationsmålare invändigt. Det var inte fy skam att ha en sådan samlingslokal i det här samhället. Och det var teater, amatörteater rätt mycket här också. Alla föreningarna, både IOGT och ungdomsklubben och N.O.V., hade amatörteater.

I folkparken hade vi också amatörteater. Det var lite senare och dom var lite mer avancerade och duktiga. Då hade vi väldigt fina proffsförmågor också. Operasångare flera stycken bl a var Emile Stiebel ute flera gånger. Första gången han kom då kom han helt spontant upp där i sällskap med någon människa. Och då sjöng han Toreador-arian ur Carmen. Flera andra såna där storartade förmågor medverkade. Vi får väl säga att för ungdomen på den tiden, som inte kom ut, så var det väl en sorts, aka man vara riktigt högfärdig kan man säga att det var en sorts folkhögskola vi hade härute, som var lite lustbetoad, som inte ungdomen kan få nu och dom behöver den knappast heller. Vi behövde och hade den och man får vara glad att man var med den tiden, då de stora omvälvningarna skedde i samhället.